POSTSCRIPTUM POLONISTYCZNE, 2026 • 2 (38)
doi: 10.31261/PS_P.2026.38.11
ISSN 2353-9844

Lidija Tanuševska
https://orcid.org/0000-0001-5465-960X
Uniwersytet Świętych Cyryla i Metodego
Skopje, Macedonia Północna

Lingwakulturowy obraz Skopje przez pryzmat polskiego reportażu (praktyczny zarys do zajęć języka macedońskiego jako obcego)

The Linguacultural Image of Skopje through the Lens of Polish Literary Reportage A Practical Outline for Teaching Macedonian as a Foreign Language

Abstract: This text presents a glottodidactic approach based on the assumption that contemporary language teaching should not be limited to grammar and vocabulary but should also encompass culture, value systems, and worldviews. It draws on the concept of linguaculture, according to which language and culture are inextricably linked. The reportage *Warszawa rysuje Skopje* [Warsaw Draws Skopje] by Kinga Nettmann-Multanowska will be used as an example. This book presents the history, heritage, and urban transformations of Skopje, particularly in the context of the city's reconstruction after the 1963 earthquake, as well as the recent reconstruction of the city center as part of the *Skopje 2014* project. It is proposed that selected "keywords" closely related to Macedonian culture be used as teaching units for Polish students learning Macedonian. Teaching Macedonian through literature and culture offers them a much broader perspective than the traditional linguistic approach. Such activities develop linguistic skills, broaden cultural knowledge, encourage critical thinking and reading. Literature thus becomes an effective tool for simultaneously learning about the Macedonian language, history, and culture.

Keywords: teaching, culture, literature, language, grammar

Abstrakt: Niniejszy artykuł omawia podejście glottodydaktyczne oparte na założeniu, że współczesne nauczanie języków nie może ograniczać się jedynie do gramatyki i słownictwa, ale powinno obejmować także kulturę, system wartości i obraz świata. Odwołuje się do koncepcji lingwakultury, zgodnie z którą język i kultura są ze sobą nierozerwalnie związane. Jako materiał do rozważań posłużył reportaż *Warszawa rysuje Skopje* autorstwa Kingi Nettmann-Multanowskiej. Książka ta przedstawia historię, dziedzictwo i przemiany urbanistyczne Skopje, zwłaszcza w kontekście odbudowy miasta po trzęsieniu ziemi w 1963 roku, ale także niedawnej przebudowy jego centrum w ramach projektu „Skopje 2014". W tekście

zaproponowano wykorzystanie wybranych słów-kluczy ściśle związanych z kulturą macedońską jako jednostek dydaktycznych dla polskich studentów uczących się języka macedońskiego. Nauczanie macedońskiego poprzez literaturę i kulturę daje im bowiem znacznie rozleglejszą perspektywę niż tradycyjne podejście językowe. Takie zajęcia rozwijają kompetencje językowe, poszerzają wiedzę kulturową, kształcą umiejętność krytycznego myślenia oraz zachęcają do czytania. Literatura staje się dzięki temu skutecznym narzędziem jednoczesnego poznawania języka, historii i kultury Macedonii.

Słowa kluczowe: dydaktyka, kultura, literatura, język, gramatyka

Nauczanie języka obcego a kulturoznawstwo

Glottodydaktyka slawistyczna, zarówno ujęciu diachronicznym, jak i w ujęciu synchronicznym, nie traci na innowacyjności i oryginalności, mimo że rozwój technologii w ostatnich latach nie sprzyja studiom filologicznym, którym przyszło mierzyć się ze sztuczną inteligencją. W roku 2022 w Skopje odbyła się konferencja naukowa zatytułowana „Slawistyka w synchronii i diachronii", podczas której Jolanta Tambor i Agnieszka Tambor, nawiązując do teorii antropocenu, stwierdziły: „Warto spróbować, ucząc języka – polskiego, macedońskiego, jakiegokolwiek słowiańskiego (…) – uczyć przy tym odpowiedniego widzenia świata, odpowiedniej wrażliwości, odpowiedniego stosunku do rzeczywistości, uważności na drugiego (…)" (Tambor, Tambor, 2024: 321). Żeby zastosować to w dydaktyce, potrzebna jest wiedza kulturoznawcza.

Amerykański badacz Michael Agar napisał, że język i kultura są ze sobą powiązane jak wodór i tlen w cząsteczce wody – nie można ich rozdzielić i nadal mieć wodę do picia (Agar, 2002: 66). Język i kultura stały się nierozłącznymi elementami nauki o języku, przekładoznawstwa i pokrewnych dyscyplin jeszcze w latach 70. minionego wieku, kiedy języka nie analizowano już jako wyizolowanego, sztywnego systemu reguł. Zwrot kulturowy w językoznawstwie kładł nacisk na wiedzę o kulturze danego języka jako wyznacznika jego znaczenia oraz kształtowania się i rozumienia dyskursu. Dlatego nie mówimy o języku, ale o „językowym obrazie wartości, symboli i znaczeń w kulturze" (Zarzycka, 2004: 436), jak to zdefiniowała Grażyna Zarzycka, przybliżając

polskiemu odbiorcy koncepcję Agara, nazwaną właśnie lingwakulturą (*languaculture*) (za: Grochala, 2024: 22). Edward Sapir w związku z tym stwierdzi: „Język to symboliczny przewodnik po kulturze" (za: Wierzbicka, 1997: 162)[1]. Według Wojciecha Hofmańskiego lingwakultura jest pojęciem nowoczesnej glottodydaktyki (Hofmański, 2015: 34). Zawiera się w nim przekonanie o nierozerwalnym związku kultury i języka, który jest jej nośnikiem.

Ucząc zatem języka macedońskiego jako obcego, można odnieść się do koncepcji lingwakultury, dającej możliwość poznawania obu dziedzin jednocześnie. Takie właśnie podejście jest zaprezentowane w niniejszym tekście. To próba zarysowania praktycznych zajęć z języka macedońskiego jako obcego dla polskich studentów, przygotowana na bazie własnych doświadczeń zdobytych podczas gościnnych wyjazdów na polskie uczelnie. Studenci, z którymi pracowałam, byli na poziomie średnio zaawansowanym i mieli solidne podstawy co najmniej jednego z języków południowosłowiańskich (serbskiego, chorwackiego, bułgarskiego albo słoweńskiego). Taki typ zajęć stanowi jedynie uzupełnienie kursów przewidzianych w programach studiów, ale w przyszłości może zainicjować opracowanie nowego programu nauczania.

Reportaż *Warszawa rysuje Skopje* jako punkt wyjścia do nauczania języka macedońskiego

Kultura jest ściśle związana z literaturą, która stanowi ważny komponent studiów filologicznych; przenikają się, współtworząc obraz tożsamości, historii, ducha danego narodu bądź wspólnoty. Bezsprzeczne jest, że literaturę można efektywnie wykorzystywać w nauce języka. Na ten temat powstało wiele prac z zakresu glottodydaktyki polonistycznej. Warto wspomnieć, że w polskich instytucjach naukowych działają

[1] Jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty z języka angielskiego – tłum. własne.

specjalne zespoły zajmujące się tą problematyką (np. w Instytucie Badań Literackich PAN), a także wskazać publikacje takich badaczy jak: Aleksander Kozłowski (1991), Piotr Garncarek (2006), Natalia Tsai (2010), Róża Ciesielska-Musameh (2017) i wielu innych. Niestety niewiele jest opracowań dotyczących uczenia języka macedońskiego przez wykorzystanie literatury, dlatego też zakładam, że ten tekst może stanowić ważny wkład w rozwój macedonistyki.

Wielką rolę w uczeniu się danego języka odgrywa literatura narodowa, ale swój istotny wkład wnosi też literatura zagraniczna o danym kraju, narodzie i jego kulturze. Ogląd z zewnątrz we współczesnym świecie jest niezbędnym czynnikiem w tworzeniu obrazu narodowości, państwa czy wspólnoty, której języka się uczymy. To broni nas przed ewentualną propagandą i głoszeniem często fałszywych opinii, a także daje możliwość poznania punktu widzenia Innego, obserwatora, kogoś z zewnątrz.

Kinga Nettmann-Multanowska w swojej książce *Warszawa rysuje Skopje* kreśli malowniczy obraz macedońskiej rzeczywistości, łącząc wielodyscyplinową analizę wydarzeń historycznych i aktualnych dziejów (Nettmann-Multanowska, 2022). Dlatego też wybrano ten polski reportaż o Skopje, by pokazać Innego i to, jak inaczej można uczyć (się) języka macedońskiego. Publikacja jest dostępna również w przekładzie na język macedoński (Нетман-Мултановска, 2023). Nettmann-Multanowska pisze o Skopje, mieście, którego mieszkańcy po II wojnie światowej przeżyli dwie wielkie przebudowy: modernistyczną odbudowę stolicy po kataklizmie z 1963 roku oraz projekt „Skopje 2014" – „antykizację miasta", która zakładała nadanie mu nowego oblicza poprzez przerobienie fasad istniejących budynków i wzniesienie nowych w stylu, jak to określano, „barokizującym". Autorka w swoim reportażu próbuje przybliżyć polskiemu czytelnikowi macedońską kulturę, ale też stara się znaleźć punkty styczne – takie jak podobne dziedzictwo architektoniczne okresu socjalistycznego czy zaangażowanie się Polaków w odbudowę miasta bezpośrednio po tragedii, a później w inne sfery życia w kraju; „rysuje i zaciera granice między dwoma kulturami [macedońską

a polską – L.T.], językami i historiami, a częste zmiany takiego stanu rzeczy są przeważnie wynikiem pozanarodowych zdarzeń i politycznych wydarzeń (…)" (Трајановски, 2022: 312)[2]. Antropolog Naum Trajanovski pisze też, że książka ta wywołała „duże zainteresowanie socjalistycznym dziedzictwem architektonicznym, co w efekcie doprowadziło do przemyślenia nowych i starych paradygmatów dotyczących problemów urbanistycznych w okresie socjalizmu w Polsce" (Трајановски, 2022: 326).

Właśnie ta wieloaspektowość, osobisty stosunek do rzeczywistości, uważność na drugiego człowieka i wrażliwość zawarte w reportażu Nettmann-Multanowskiej odpowiadają pojęciu solastalgii, o której wspominają Jolanta Tambor i Agnieszka Tambor w przywoływanym wcześniej artykule; to smutek i lęk odczuwany w związku z drastycznymi zmianami, które zachodzą w danym środowisku. A wielkie zmiany, które dotknęły Skopje, ukazują wiele aspektów miejscowej kultury, trafnie przekazanych przez autorkę omawianego reportażu. Wybrane z jej książki słowa-klucze mogą zatem przybliżyć specyfikę języka macedońskiego i macedońskiej kultury.

Słowa-klucze w dydaktyce

Określenie *słowa-klucze* stosuję tutaj zgodnie z definicją – jako słowa najczęściej używane w danym tekście, ale i te mające odniesienie do kultury narodowej. Omawiane w niniejszym artykule słowa-klucze traktuję jako wyznaczniki podobieństwa między językami polskim i macedońskim – na podstawie ich znaczeń ujętych w definicji Agara, zgodnie z którą każdy używa słów, ponieważ są one wyrazem ludzkiego podobieństwa i wytyczają drogę do poznawania kultury (Agar, 2002: 79). W rozumieniu Anny Wierzbickiej „obok »kulturowego uszczegółowienia«

[2] Jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty z języka macedońskiego – tłum. własne.

i »częstotliwości« jeszcze jeden ważny składnik wiąże słownictwo z kulturą, a są to właśnie słowa-klucze. (…) Słowa-klucze są wyjątkowo ważne i ujawniają szczegóły w danej kulturze" (Wierzbicka, 1997: 16).

Niektóre z badanych leksemów, jak np. omawiany poniżej *solidarność/солидарност*, mają podobne znaczenia w językach polskim i macedońskim. Musimy jednak przy tym pamiętać, że na znaczenie ma wpływ uwarunkowanie kulturowe (w polskim wiąże się z opozycją demokratyczną w PRL-u, a w macedońskim – z okresem wielkiego trzęsienia ziemi w Skopje i ogromną pomocą międzynarodową, która płynęła do miasta w owym czasie). Dlatego, w przekonaniu Agnieszki Będkowskiej-Kopczyk, „jest to ważny wyznacznik słów-kluczy kultury, bowiem pozwala badaczowi zajmować się leksemami, które (…) należą do nazw uniwersalnych, a wyrażają jednocześnie pojęcia istotne dla określonej wspólnoty kulturowej" (Będkowska-Kopczyk, 2018: 252).

Analiza wybranych słów-kluczy z reportażu *Warszawa rysuje Skopje*

Wybrane słowa-klucze omawiane są jako jednostki dydaktyczne istotne w nauczaniu języka i kultury macedońskiej Polaków. Sama autorka książki *Warszawa rysuje Skopje* kładzie nacisk na opisanie relacji polsko-macedońskich w różnych sferach, można więc z powodzeniem użyć fragmentów czytanych na zajęciach do porównania obu języków i kultur. Listę słów można wydłużać, ale ze względu na charakter tego tekstu wybrano tylko kilka:

- trzęsienie ziemi – земјотресот;
- solidarność – солидарност;
- stare miasto – чаршијата;
- pomniki – спомениците.

Zdecydowano się omówić właśnie te cztery słowa-klucze, ponieważ tworzą one zamknięte koło w dziejach miasta i są symbolami unikalnej

kultury, rozwijającej się przez wieki na obszarze obecnej stolicy Macedonii. Trzęsienie ziemi wskazuje na nietrwałość jej oblicza – od powstania w starożytności po dziś Skopje było wielokrotnie niszczone aż do fundamentów, a następnie odradzało się na nowo. Solidarność jest symbolem kosmopolityzmu i nawiązuje do czasów państwa socjalistycznego, którego ustrój wymykał się ówczesnemu światowemu podziałowi na Wschód i Zachód. Skopijskie stare miasto stało się źródłem wielokulturowości i niepokojów społecznych – odzwierciedla zarówno tolerancję wobec inności, jak i napięcia narodowościowe. Pomniki wzniesione w nowszych czasach, w okresie tzw. demokracji, odnoszą do idei nacjonalistycznych i podziału Macedończyków na dwa obozy – tożsamość narodowa kształtowana przez nowy wygląd architektoniczny miasta wywołuje wśród jego mieszkańców albo zachwyt, albo odrazę.

Celem tak wybranych na potrzeby zajęć jednostek jest rozpoznanie i rozwinięcie wszystkich tych wątków dzięki przeczytanej lekturze i dyskusji. Właśnie te cztery słowa-klucze tworzą prawdziwy lingwakulturowy obraz Skopje.

Słowo-klucz *trzęsienie ziemi*

T r z ę s i e n i e z i e m i nie jest rzadkim zjawiskiem na Bałkanach, nie omija zatem i stolicy Macedonii. Według definicji „National Geographic" to „gwałtowne rozładowanie naprężeń w skorupie ziemskiej połączone z ruchem warstw skalnych" (Zambrzycka-Kościelnicka, 2025). W swojej książce Nettmann-Multanowska przedstawia trzęsienie ziemi z 1963 roku – katastrofę, która pochłonęła 1070 istnień. Autorka pisze: „Skopianie zapamiętali je jako nasilające się kołysanie, po którym nastąpił silny pionowy wstrząs, a potem jakby przesunięcie ziemi w poziomie, i po jakimś czasie kilka kolejnych w górę i w dół, o mniejszej sile" (Nettmann-Multanowska, 2022: 17). Spora część tego rozdziału jest jednak poświęcona wspomnieniom świadków tego wydarzenia oraz jej

własnym, kiedy to przeżyła (mniejsze) trzęsienie ziemi w czasie swojego pobytu w stolicy Macedonii (2016):

> (…) poczułam bezradność i dosłownie straciłam grunt pod nogami (…). Niby nic takiego, a jednak to wspomnienie zasiedliło odtąd moją podświadomość i nijak nie chce się stamtąd dać usunąć. Nie ma sposobu, aby pamięć o tych kilku sekundach wyczyścić, zresetować. Najgorszy był ryk. Rozdzierający ryk ziemskich trzewi, jakby wszystko tam gdzieś w środku ziemi pękało i jakby z tego właśnie bólu rodziła się złowroga, niszczycielska energia. Ziemia najpierw ryczy, a potem zaczyna się trząść. Czas pomiędzy jednym a drugim jest tak krótki, że nie sposób się do nadejścia trzęsienia ziemi przygotować. Do świadomości dociera jedynie sygnał. W głowie zapala się czerwona, alarmowa lampka. I tyle. Strach i przerażenie. Nic więcej. Zbyt krótko, aby pomyśleć. Wystarczająco długo, aby się po zwierzęcemu przestraszyć (Nettmann-Multanowska, 2022: 28).

Niszczycielskie trzęsienie ziemi z 1963 roku zostało zakodowane w pamięci zbiorowej mieszkańców Skopje i całej Macedonii, ponieważ dotknęło ono nie tylko stolicę. Wszyscy mieli jakichś bliskich, których szukali albo o których się bali, albo których opłakiwali. Tragedia ta stała się elementem tożsamości Skopijczyków, gdyż każdemu przyniosła historię do opowiedzenia. Czas dzieli się na ten przed trzęsieniem i ten po trzęsieniu ziemi – zarówno ze względu na architektoniczno-urbanistyczny obraz miasta, jak i z uwagi na zmiany polityczne i społeczne, które wtedy zaszły.

W języku macedońskim odpowiednikiem leksemowym *trzęsienia ziemi* jest rzeczownik *земјотрес*. Specyfiką gramatyczną, nietypową dla innych języków słowiańskich, jest dla macedońskiego istnienie rodzajnika jako części mowy. Rodzajnik ten jest związany z kategorią określoności; „jest ona właściwa wszystkim imionom i tylko imionom, gramatykalizuje informację o tym, czy mówiący zna lub chce narzucić rozmówcy jako znane (tj. określone) przedmioty lub pojęcia, których nazwami są występujące w tekście grupy imienne" (Видоески,

Пјанка, Тополињска, 1990: 331). W języku macedońskim rodzajnik jest postpozycyjny i zależy od rodzaju gramatycznego danego rzeczownika. W przypadku *земјотрес*, z rodzajnikiem rodzaju męskiego, będzie on brzmiał: *земјотресот* [zemjotres + ot][3]. Trzęsienie ziemi z 1963 roku jest powszechnie znane, a więc opisujący je wyraz pojawi się zawsze z rodzajnikiem – oprócz sytuacji, gdy opowiada się o nim komuś, kto nie wie, co się wówczas zdarzyło; wtedy słowo to nie będzie miało rodzajnika, np.: *26 lipca 1963 roku miało miejsce trzęsienie ziemi* (mac. *На 26 јули 1963 година, се случи з е м ј о т р е с*).

Lektura fragmentów książki związanych z trzęsieniem ziemi i kategoria rodzajnika mogą być głównymi elementami tworzenia planu lekcji. Jedną z propozycji jest dyskusja na temat wrażeń wywołanych tym zjawiskiem, a także politycznego aspektu budowania socjalistycznej stolicy państwa przed trzęsieniem i po nim, z włączeniem do rozważań kwestii architektonicznych założeń modernistycznego miasta wznoszonego po tragedii; można też rozmawiać o tym, co zostało, a co legło w gruzach itp. Innym pomysłem jest konstruowanie zdań powiązanych z rzeczownikiem *земјотрес* – przy zwracaniu uwagi na to, kiedy powinno się używać go z rodzajnikiem, a kiedy nie; jak zachowuje się rodzajnik, kiedy rzeczownik ma nadbudowę, dzięki czemu tworzy złożoną grupę rzeczownikową np. z przymiotnikiem, zaimkiem przymiotnym itp. (zagadnienie dodawania rodzajnika do opisującego rzeczownik przymiotnika). Na podstawie fragmentów reportażu można też porównywać doświadczenia Polaków i Macedończyków, ucząc się jednocześnie języka, kultury i historii miasta oraz państwa.

[3] W języku polskim odpowiednikiem kategorii określoności, według przywołanej tutaj definicji, byłby zaimek przymiotny wskazujący, np.: *Wszyscy zapamiętali to trzęsienie ziemi*.

Słowo-klucz *solidarność*

S o l i d a r n o ś ć dla Macedończyków, szczególnie mieszkańców Skopje, w sposób oczywisty stanowi nawiązanie do trzęsienia ziemi z 1963 roku. Według *Wielkiego słownika języka polskiego* wyraz ten oznacza „poczucie wspólnoty z jakąś osobą lub grupą ludzi, objawiające się współdziałaniem, wspieraniem i gestami pomocy”[4]. Nettmann-Multanowska w swoim reportażu używa tego słowa w podobnym znaczeniu: „Z pomocą całej naszej wspólnoty, stanie się dumą i symbolem (…) światowej solidarności” (Nettmann-Multanowska, 2022: 55); albo: „Kierownictwo liczy, że poszczególne państwa wybudują szkoły (…), co będzie symbolem solidarności międzynarodowej” (Nettmann-Multanowska, 2022: 59). Te wielkie gesty solidarności spowodowały, że Skopje nazwano „miastem solidarności”. Zaraz po katastrofie ruszyła pomoc ze wszystkich stron świata:

> Ludzki dramat rozgrywający się na obszarze Jugosławii poruszył umysły światowych polityków czasów zimnej wojny. W niesieniu pomocy widzieli oni szansę na rozwiązanie problemów regionalnych, europejskich i globalnych. Zaledwie niecały rok wcześniej, w październiku 1962 roku świat wstrzymał oddech. W związku z kryzysem kubańskim realnym zagrożeniem stawała się wojna atomowa. Skopje wydawało się więc idealnym miejscem, by ramię w ramię, Wschód z Zachodem, nieść pomoc ofiarom kataklizmu. I nie ma w tym stwierdzeniu przesady, pomocy Skopje udzieliło bowiem ponad 80 państw (Nettmann-Multanowska, 2022: 58).

Miasto solidarności (mac. *град на солидарноста*) jako jednostka gramatyczna na zajęciach językowych może stanowić podstawę do kontynuowania ćwiczeń w użyciu rodzajnika. Mamy tutaj nietypową sytuację – rodzaj rzeczownika *солидарност* jest żeński, ale sam wyraz należy do

[4] *Solidarność*, w: *Wielki słownik języka polskiego*, https://wsjp.pl/haslo/podglad/41512/solidarnosc/4636206/z-biednymi [dostęp: 14.10.2026].

rzadkich rzeczowników rodzaju żeńskiego niekończących się na samogłoskę, więc przyrostek rodzajnikowy (dla rodzaju żeńskiego *-та*) zrasta się z rzeczownikiem – *солидарнос**та*** [solidarnost + ta]; por. z r.ż. *крава* – *крава**та*** [krava + ta] albo z r.m. *град* – *град**от*** [grad + ot]. Poza tym występują przypadki, w których można użyć rodzajnika, oraz takie, w których nie należy go używać. Inną specyfiką tego połączenia w języku macedońskim jest analityczny sposób wyrażania przynależności, czyli związek syntaktyczny (w polskim znany jako dopełniacz), oznaczający tutaj przynależność.

Oczywiście również to słowo-klucz otwiera tematy do dyskusji i ćwiczeń konwersacyjnych; przykładowe propozycje: czy solidaryzowanie się z narodem macedońskim wywarło wpływ na stosunki polityczne z innymi państwami; czy Macedonia w tamtym czasie była Wschodem czy Zachodem; jak zimna wojna manifestowała się w socjalistycznym Skopje itp. Dodatkowo bardzo ważnym czynnikiem kulturowym będzie tu porównywanie skojarzeń, jakie niesie pojęcie solidarności w Polsce i w Macedonii – w Polsce jako zjednoczenie wokół walki o wolność i demokrację, w Macedonii jako pojawienie się Innego (np. zagranicznych ekspertów) w życiu społecznym. *Solidarność* w języku polskim funkcjonuje też jako chrematonim, w związku z czym warto zwrócić uwagę, że nie tylko słowa pospolite są elementami słów-kluczy oddających specyfikę kulturową wyrażaną w określonym języku.

Słowo-klucz *stare miasto*

S t a r e m i a s t o to zazwyczaj najstarsza część miasta, historyczna i zabytkowa, najczęściej usytuowana w centrum. W przypadku Skopje położenie i pojęcie śródmieścia nieco się przez wieki zmieniały. Słowo *čaršija* nie oznacza dokładnie tego, co *stare miasto* w Polsce – dużego rynku z zabytkową zabudową wokół. Wyraz ten pochodzi z języka tureckiego i określa coś na kształt centrum handlowego, rzemieślniczego i społecznego. Skopje dzieli rzeka. Po jednej stronie znajduje

się turecka *čaršija*, zabytek czasów osmańskich i symbol „starego", a po drugiej jest „europejskie" śródmieście, „serce" współczesnego miasta. Starówka pamięta czasy, kiedy była „wrzeniem świata", ruchliwą i pełną życia dzielnicą, gdzie spotykały się wspólnoty różnych kultur i religii, ale i czasy, kiedy prawie zamierała w obliczu konfliktów etnicznych czy problemów ekonomicznych, z którymi borykał się kraj.

Nettmann-Multanowska cytuje relację macedońskiej architektki z odbudowy miasta po trzęsieniu ziemi, kiedy to właśnie *čaršija*, jako najstarsza dzielnica centrum miasta, została wyodrębniona jako obszar do osobnej rewitalizacji, dzięki czemu uratowano ją prawie w całości:

> (…) Stara Čaršija nie była do niego [Master planu – L.T.] włączona, jako enklawa, jako stara część Skopje, której odbudowę mieliśmy opracować oddzielnie. (…) Ale zanim nadszedł ten moment, wydarzył się dramat. Radzieckie buldożery miały zburzyć Čaršiję! Zwróciliśmy się o pomoc do inżyniera Ciborowskiego, jako wielkiego autorytetu, oraz do władz miasta, którzy wspólnie przybyli na Čaršiję i zatrzymali te buldożery. Wzburzony Ciborowski wykrzyknął: „Stójcie! Tak nie można. To przecież Stare Miasto. Nie możecie tak postępować!". W ten sposób uratował naszą Čaršiję. Jesteśmy mu za to bardzo wdzięczni, szczególnie, my projektanci, którzy pamiętają ten dzień (Nettmann-Multanowska, 2022: 287).

Słowo-klucz *čaršija* (mac. *чаршија*) można wykorzystać do rozważań o leksyce tureckiego pochodzenia w języku macedońskim, która stanowi dużą część słownictwa, a to ze względu na 500-letnią osmańską obecność w regionie. Przez wiele wieków oficjalnym językiem urzędowym był osmański turecki. Stąd tak wielki jego wpływ na kształtowanie się języka macedońskiego i macedońskiej kultury (także kultury miejskiej). W ramach fonetyki i ortografii słowo to może posłużyć do ćwiczenia akcentu, który w macedońskim jest stały i pada na trzecią sylabę od końca wyrazu. Polacy uczący się macedońskiego właśnie w wymowie często robią błędy, kierując się zasadą akcentowania w swoim języku. Poza tym w języku pisanym bardzo często nie zwracają uwagi na macedońską

regułę ortograficzną, zgodnie z którą pomiędzy *i* oraz *a* zawsze należy pisać *j* (*-uja*).

Temat starego miasta może nie tylko wzbogacić samą lekcję, lecz także poszerzyć wiedzę kulturową o Skopje i kraju, również o relacjach międzyetnicznych, zagadnieniach wielokulturowości oraz recepcji Innego we własnej grupie społecznej. Przez dyskusję można np. pogłębić wiedzę o ukształtowaniu struktury bałkańskich starówek, pozbawionych centrum z wielkim placem, za to pełnych zagmatwanych, niewiodących donikąd uliczek, w których łatwo się zgubić – brak porządku w tej strukturze może wskazywać na bardziej chaotyczne życie niż w innych europejskich stolicach. Z kolei zwracanie przez miejscowych uwagi na niebezpieczeństwa czyhające na starówce świadczy o braku zaufania do Innego, co wiąże się z widocznym podziałem miasta na lewą i prawą stronę.

Słowo-klucz *pomniki*

P o m n i k i postawione w ramach projektu architektonicznego „Skopje 2014" stały się współczesną atrakcją stolicy Macedonii. Jest ich ponad 130. Wiadomo, że pomnik to dzieło upamiętniające wydarzenie lub osobę – i właśnie dlatego może być narzędziem ideologicznym i mieć znaczenie polityczne. Pomniki będące częścią realizacji „Skopje 2014" upamiętniają nowych bohaterów, czasem nieznanych bądź z różnych przyczyn kontrowersyjnych. W ramach projektu powstają również nowe obiekty w stylu „antykizującym", często nazywanym „pseudobarokiem", albo też te istniejące są uzupełniane o elementy „antykizujące". Cała przebudowa ma na celu „odtworzenie" wspólnoty – która nie pochodzi od Słowian, ale od antycznych Macedończyków.

W książce *Warszawa rysuje Skopje* Nettmann-Multanowska cytuje polskiego znawcę tematu, Piotra Majewskiego, który w jednym z esejów zebranych w monografii *(Re)konstrukcja narodu. Odwieczna Macedonia powstaje w XXI wieku* tak to podsumowuje: „Skopje stało się bardziej »antyczne«, monumentalne, »starożytne« niż jakiekolwiek miasto czy

przestrzeń, które mogłyby być uznane za jego pierwowzór" (Nettmann-Multanowska, 2022: 365–366). A autorka reportażu dodaje jeszcze dwa określenia: „upozowane i bombastyczne" (Nettmann-Multanowska, 2022: 365–366).

Pomniki powstałe w ramach omawianego projektu kojarzone są przez Macedończyków z czasem rządów premiera Nikoli Gruevskiego, protestami przeciwko tym rządom czy „kolorową rewolucją" studentów. Mówiąc o tej przebudowie miasta, w języku macedońskim słowa *pomniki* używa się jednak zawsze z rodzajnikiem, czyli określa ono znane zjawisko (mac. *споменици**те***) [spomenici + te]. Na zajęciach poświęconych gramatyce języka macedońskiego mamy zatem kontynuację tematu rodzajnika w liczbie mnogiej. To słowo-klucz również dobrze obrazuje różnicę między językiem polskim a macedońskim, gdyż w macedońskim zaszła palatalizacja spółgłoski k > c we wszystkich rzeczownikach rodzaju męskiego (język macedoński nie rozróżnia rodzaju w liczbie mnogiej). Tak samo będzie się odmieniać i *pomnik*: *спомени**к*** – *спомени**ци***, i *Grek*: *Гр**к*** – *Гр**ци***. Podobnie sprawa ma się z alternacją g > z (*parking*: *паркинг* – *паркинзи*). Ta cecha fonetyczna w języku macedońskim jest właściwa tylko dla rzeczowników rodzaju męskiego, bez rozróżnienia na kategorie żywotność/nieżywotność.

Słowo-klucz *pomniki* może posłużyć do dyskusji o architekturze w Macedonii i w Polsce, o stylach architektonicznych, o patriotyzmie, o tożsamości, o gustach i wreszcie o polityce pamięci. Można porównywać zabytki w Skopje i w Warszawie. Można również znajdować podobieństwa w zabudowie obu miast. Sama autorka książki dużo uwagi poświęca relacjom polsko-macedońskim, nie tylko międzyludzkim, lecz także architektonicznym.

Zakończenie

Podsumowując, można stwierdzić, że prowadzenie zajęć z języka macedońskiego w formie krótkiego tygodniowego kursu gościnnego, uzupełniającego albo wprowadzającego wiedzę o Macedonii w ramach studiów slawistycznych, z wykorzystaniem słów-kluczy zaczerpniętych z utworu literackiego tematycznie związanego z krajem, o którym uczą się studenci, pozwala przyjąć perspektywę wielodyscyplinarną i przekazywać wiedzę nie tylko *stricte* językową. Aspekt kulturoznawczy/lingwakulturowy, z literaturą jako punktem wyjścia do nauki o języku i kulturze danego kraju, poszerza spojrzenie i rozwija krytyczne myślenie poprzez porównywanie omawianych zjawisk z własną kulturą oraz rozpatrywanie słowa pisanego przez pryzmat rzeczywistości. Jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że współcześni studenci wykazują mniejsze zainteresowanie czytaniem książek, to wykorzystując takie podejście, można skutecznie zachęcić ich do podjęcia lektury. W efekcie tak prowadzonych zajęć przeczytają oni wybraną publikację lub przynajmniej jej fragmenty, które z dużym prawdopodobieństwem zapadną im w pamięć. Język można ćwiczyć przez czytanie i dyskusję, a wiedzę o kulturze warto zdobywać z różnorodnych źródeł, w tym z tekstów autorów zagranicznych. Pozwoli to uniknąć jednostronnego spojrzenia i ewentualnej stronniczości w ocenie.

Literatura

Agar M., 2002, *Language Shock: Understanding the Culture of Conversation*, Perennial, New York.

Będkowska-Kopczyk A., 2018, *Matka Polka w kulturze polskiej oraz cankarjanska mati i Cankarjeva mati w kulturze słoweńskiej*, w: *Sedemdeset let poučevanja poljskega jezika v Ljubljani, posvečeno Nikolaju Ježu*, ur. M. Wtorkowska, M. Wacławek, L. Rezoničnik, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, s. 247–257.

Ciesielska-Musameh R., 2017, *Literatura w nauczaniu cudzoziemców. Poradnik metodyczny*, Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców, Lublin.

Garncarek P., 2006, *Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Grochala B., 2024, *(Lingwa)kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego – refleksje o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców", t. 31, s. 21–28.

Hofmański W., 2015, *Pop(lingwo)kultura – lingwistyka kontaktowa jako kolaż dyscyplin*, „Postscriptum Polonistyczne", nr 1 (15), s. 27–44.

Kozłowski A., 1991, *Literatura piękna w nauczaniu języków obcych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

Nettmann-Multanowska K., 2022, *Warszawa rysuje Skopje*, Centrum Architektury, Warszawa.

[Nettmann-Multanowska K.] Нетман-Мултановска К., 2023, *Варшава го исцртува Скопје*, прев. Ф. Димевски, Бегемот, Скопје.

Solidarność, w: *Wielki słownik języka polskiego*, https://wsjp.pl/haslo/podglad/41512/solidarnosc/4636206/z-biednymi [dostęp: 14.10.2026].

Tambor J., Tambor A., 2024, *Między nostalgią a solastalgią. Czy i co nowego w glottodydaktyce polonistycznej w XXI w. Między gramatyką, leksyką i wiedzy o świecie*, w: *Славистиката во синхронија и дијахронија. Колективна монографија*, уредник Ј. Делова-Силјанова, Филолошки факултет „Блаже Конески", Скопје, s. 315–330.

[Trajanovski N.] Трајановски Н., 2022, *Кон книгата Варшава го исцртува Скопје од д-р Кинга Нетман-Мултановска*, „ЕтноАнтропоЗум", бр. 22 (г. 22), s. 310–332.

Tsai N., 2010, *Tekst literacki a metody nauczania języków obcych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców", t. 17, s. 395–404.

[Vidoeski B. i in.] Видоески Б., Пјанка В., Тополињска З., 1990, *Македонско-полски и полско-македонски речник*, PWN–Македонска книга, Варшава–Скопје.

Wierzbicka A., 1997, *Understanding Cultures Through Their Key-Words*, Oxford University Press, Oxford.

Zambrzycka-Kościelnicka E., 2025, *Co wywołuje trzęsienie ziemi? Czy można przewidzieć jego występowanie?*, National Geographic Polska, 30.07.2025, https://www.national-geographic.pl/przyroda/co-wywoluje-trzesienie-ziemi-czy-mozna-przewidziec-jego-wystepowanie/ [dostęp: 28.08.2026].

Zarzycka G., 2004, *Linguakultura – czym jest, jak ją badać i „otwierać”*, w: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym*, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 435–443.

LIDIJA TANUŠEVSKA – Associate Professor, Blaže Koneski Faculty of Philology, Saint Cyril and Methodius University, Skopje, North Macedonia / prof. dr hab., Wydział Filologiczny im. Blaže Koneskego, Uniwersytet Świętych Cyryla i Metodego, Skopje, Macedonia Północna.

She teaches Polish literature, translation studies and literary translation. She has been associated with the Blaže Koneski Faculty of Philology since 1998. She has also worked as a teacher of Macedonian language at the University of Silesia in Katowice, at the Jagiellonian University in Kraków, and at the Summer School of Macedonian language, literature and culture in Ohrid. She has translated from Polish into Macedonian such authors as Olga Tokarczuk, Henryk Sienkiewicz, Cyprian Kamil Norwid, Ryszard Kapuściński, Bruno Schulz and others. She is a two-time winner of the Golden Pen Award of the Macedonian Association of Literary Translators, and in 2015 she received the Ryszard Kapuściński Foundation Award for "translation into a new language". In 2024, she was awarded the Knight's Cross of the Order of Merit of the Republic of Poland for promoting Polish literature in North Macedonia. A year later, she received the 2025 "Dragi" Award for the best translation into Macedonian for her translation of Olga Tokarczuk's *The Empusium*. Key publications: *Прилог кон конфронтативна граматика на македонскиот и на полскиот јазик (Функционална диференцијација според граматичките категории)* [A Contribution to the Contrastive Grammar of Macedonian and Polish (Functional Differentiation According to Grammatical Categories)] (Скопје 2017); *Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści Olgi Tokarczuk)* [Translating Translation (or William Blake in Olga Tokarczuk's Novel)] ("Postcriptum Polonistyczne" 2020, no. 1 [25]); *Słownictwo specjalistyczne w prozie Olgi Tokarczuk jako wyzwanie translatorskie* [Specialist Vocabulary in Olga Tokarczuk's Prose as a Translator's Challenge] ("Między Oryginałem a Przekładem" 2021, no. 2 [52]).

Prowadzi zajęcia z literatury polskiej, przekładoznawstwa i przekładu literackiego. Z Wydziałem Filologicznym im. Blaže Koneskiego jest związana od 1998 roku. Pracowała też jako lektor języka macedońskiego na Uniwersytecie Śląskim

w Katowicach, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i w Szkole letniej języka, literatury i kultury macedońskiej w Ochrydzie. Z języka polskiego przełożyła na macedoński książki: Olgi Tokarczuk, Henryka Sienkiewicza, Cypriana Kamila Norwida, Ryszarda Kapuścińskiego, Brunona Schulza i innych. Jest dwukrotną laureatką nagrody Złote Pióro Macedońskiego Stowarzyszenia Tłumaczy Literackich, a w 2015 roku otrzymała nagrodę Fundacji Ryszarda Kapuścińskiego za „przekład na nowy język". W roku 2024 została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP za promocję literatury polskiej w Macedonii Północnej. Rok później, za tłumaczenie *Empuzjonu* Olgi Tokarczuk, otrzymała nagrodę „Dragi" za rok 2025 za najlepszy przekład na język macedoński. Najważniejsze publikacje: *Прилог кон конфронтативна граматика на македонскиот и на полскиот јазик (Функционална диференцијација според граматичките категории)* [Przyczynek do gramatyki konfrontatywnej języka macedońskiego i języka polskiego (dyferencjacja funkcjonalna według kategorii gramatycznych)] (Скопје 2017); *Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści Olgi Tokarczuk)* („Postscriptum Polonistyczne" 2020, nr 1 [25]); *Słownictwo specjalistyczne w prozie Olgi Tokarczuk jako wyzwanie translatorskie* („Między Oryginałem a Przekładem" 2021, nr 2 [52]).

E-mail: lidijatanusevska@flf.ukim.edu.mk